

נבואות גאולה לדורות ביחזקאל פרקים לו-לז

הנבואה לפריחת הרי ישראל פרק לו, א-טו

פרקים לו-לז ביחזקאל כוללים ארבע נבואות המציגות היבטים שונים הנוגעים לתהליך הגאולה והן משקפות את הציפיה לגאולה שליוותה את עם ישראל למן החורבן הראשון ועד לימינו. שיעור זה ממתבסס פרק לו, א-טו הנבואה לפריחת הרי ישראל.

הקדמה למורה

נבואה לדורות: הגאולה העתידה על פי יחזקאל פרקים לו-לז

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יד עמוד א :

תנו רבנן: ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל.

מבין כל אותם נביאים, שלושה נביאים מרכזיים מלווים את עם ישראל בתקופות קשות: ישעיהו בימי חזקיהו המלך, בהתמודדות עם סנחריב מלך אשור, ובנבואות אודות הנבואה העתידית, ירמיהו בימי מלכי יהודה האחרונים כאשר החורבן עומד בפתח, ויחזקאל הנמנה על הגולים לבבל ומתנבא על החורבן ועל הגאולה.

נבואות אלו נקראות כהפטרות בכל שנה – פרק לו, כחלק מהפטרות פרשת פרה, ופרק לז, כהפטרה לפרשת ויגש ולשבת חוה"מ פסח. אולם מעבר לכך, הנבואות הללו הן נבואות יסוד בבניין הציפיה לגאולה בליבם של ישראל לאורך כל הדורות ויש להן אקטואליות רבה לתקופתנו. הן עומדות ביסוד התפיסה הדתית-ציונית הרואה בשיבת ציון המודרנית ובהקמת מדינת ישראל התממשות של חלק גדול מדברי הנבואה.

בדרך זו אנו רוצים להטמיע בקרב התלמידים את התודעה שהמציאות הנרקמת מול עיננו, עם שיבת ציון המודרנית והקמת המדינה, מהווה התגשמות של הנבואות לדורות.

הערה דידקטית:

מומלץ להקדיש מקום גם להכרות עם יחזקאל ודמותו הייחודית

יחזקאל בן בוזי כהן מירושלים שגלה בגלות יהויכין (הוא מונה את שנות נבואתו לגלות יהויכין המתרחשת אחת עשרה שנים לפני החורבן בירושלים) והוא מתנבא לעם היושב בבבל (=ארץ כשדים) החל מהשנה החמישית לצדקיהו (היא השנה החמישית לגלות יהויכין) אשר מלך בירושלים ועד אחרי החורבן.

יחזקאל פרק א – בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ הָיָה הַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יוֹיָכִין: גַּם הָיָה הָיָה דָבָר ה' אֶל יְחִזְקָאל בֶּן בּוּזִי הַכֹּהֵן בְּאֶרֶץ כַּשְׂדִּים עַל נְהָר כְּבָר וַתְּהִי עָלָיו שָׁם יָד ה':

לאחר החורבן מתנבא יחזקאל ליושבים בבבל על הגאולה העתידה.

נבואה ראשונה: פרק לו, א-טו – נבואת הגאולה על הרי ישראל

הקשר הנבואה:

פרק לו מתקשר לשתי נבואות קודמות של יחזקאל: בפרק ו', במסגרת נבואות החורבן, מתנבא יחזקאל על חורבן הרי ישראל שמלאו בעבודה זרה. בפרקנו חוזר הנביא לאותם הרים ומתנבא על גאולתם. בפרק לה, במסגרת נבואות הגאולה, מתנבא יחזקאל על חורבן הרי שעיר (=אדום אויבתה של ישראל שרצתה לספח את ארץ ישראל). לעומת שתי נבואות אלו, בפרק לו, מתנבא יחזקאל על תקומת הרי ישראל. חשוב כי המורים יכירו את הקשר לשני הפרקים, לתלמידים חזקים כדאי לתת לקרוא את הפרקים עם כמה שאלות מנחות, לפני שמלמדים את פרק לו. לתלמידים מתקשים ניתן ללמד את הנבואה בלי הקשרה.

שאלות מכוונות למידה לנבואה הראשונה:

מה פשר הקריאה להרי ישראל?

מהו פשר החיבור בין החורבן ובין הלעג העולה מדברי הגויים על ההרים?

מה בין ימינו לנבואת הנחמה להרי ישראל?

מבנה הנבואה

א וְאַתָּה בֶּן-אָדָם הִנָּבֵא אֶל-הָרִי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ הָרִי יִשְׂרָאֵל שְׁמָעוּ דְּבַר-ה': ב כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' יֵעַן אָמַר הָאוֹיֵב עֲלֵיכֶם הָאֵחַ וּבְמוֹת עוֹלָם לְמוֹרָשָׁה הִיְתָה לָנוּ: ג לָכֵן הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' יֵעַן בִּיעַן שְׁמוֹת וְשִׁאֵף אֶתְכֶם מִסָּבִיב לְהִיּוֹתְכֶם מוֹרָשָׁה לְשֹׂאֲרֵית הַגּוֹיִם וְתַעֲלוּ עַל-שֹׁפֶת לְשׁוֹן וְדַבַּת-עִם: ד לָכֵן הָרִי יִשְׂרָאֵל שְׁמָעוּ דְּבַר-אֲדֹנָי ה' כֹּה-אָמַר אֲדֹנָי ה' לְהָרִים וּלְגִבְעוֹת לְאַפִּיקִים וּלְגִאֲיוֹת וּלְחִרְבוֹת הַשְּׁמָמוֹת וְלָעָרִים הַנִּעְזְבוֹת אֲשֶׁר הָיוּ לְבָז וּלְלֵעַג לְשֹׂאֲרֵית הַגּוֹיִם אֲשֶׁר מִסָּבִיב: ה לָכֵן כֹּה-אָמַר אֲדֹנָי ה' אִם-לֹא בָאֵשׁ קִנֵּאתִי דְּבַרְתִּי עַל-שֹׂאֲרֵית הַגּוֹיִם וְעַל-אָדָם כִּלָּא אֲשֶׁר נָתַנוּ-אֶת-אֶרְצִי לָהֶם לְמוֹרָשָׁה בְּשִׁמְחַת כָּל-לֵבָב בְּשִׂאֵט נָפֶשׁ לְמַעַן מִגְרָשָׁה לְבָז: ו לָכֵן הִנָּבֵא עַל-אֲדַמַּת יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ לְהָרִים וּלְגִבְעוֹת לְאַפִּיקִים וּלְגִאֲיוֹת כֹּה-אָמַר אֲדֹנָי ה' הִנְנִי בְּקִנְאָתִי וּבְחִמָּתִי דְּבַרְתִּי יֵעַן כְּלִמַּת גּוֹיִם נִשְׁאַתֶּם: ז לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' אֲנִי נִשְׁאַתִּי אֶת-יָדִי אִם-לֹא הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לָכֶם מִסָּבִיב הֵמָּה כְּלִמַּתֶּם יִשְׂאוּ:	פנייה אל הרי ישראל בעקבות יחס הגויים אליהם (מתוך כך אנו למדים על מצבם הקשה)
ח וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנִפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לְבֹא: ט כִּי הִנְנִי אֲלֵיכֶם וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם וְנִעַבְדְתֶּם וְנִזְרַעְתֶּם: י וְהִרְבִּיתִי עֲלֵיכֶם אָדָם כָּל-בֵּית יִשְׂרָאֵל כָּלָה וְנוֹשְׁבוּ הָעָרִים וְהַחֲרָבוֹת תִּבְנֶינָה: יא וְהִרְבִּיתִי עֲלֵיכֶם אָדָם וּבְהֵמָּה וָרֶבִי וּפְרוּ וְהוֹשַׁבְתִּי אֶתְכֶם כְּקִדְמוֹתֵיכֶם וְהִטַּבְתִּי מְרֹאשְׁתֵיכֶם וַיִּדְעַתֶּם כִּי-אֲנִי ה': יב וְהוֹלַכְתִּי-עֲלֵיכֶם אָדָם אֶת-עַמִּי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּךָ וְהָיִיתָ לָהֶם לְנַחֲלָה וְלֹא-תוֹסֵף עוֹד לְשִׁבְלָם:	הבטחה להרי ישראל לראות בשיבת ישראל וגאולתם
יג כֹּה אָמַר ה' א-לוֹקִים יֵעַן אֲמַרְרִים לָכֶם אֲכַלְתָּ אֶת וּמִשְׁכַּלְתָּ גוֹיִיךָ הָיִיתָ: יד לָכֵן אָדָם לֹא-תֹאכְלִי עוֹד וְגוֹיִיךָ לֹא-תִכְשְׁלִי עוֹד נָאִם ה' א- לוֹקִים: טו וְלֹא-אֲשַׁמִּיעַ אֶלֶיךָ עוֹד כְּלִמַּת הַגּוֹיִם וְחִרְפַּת עַמִּים לֹא תִשְׁאִי- עוֹד וְגוֹיִיךָ לֹא תִכְשְׁלִי עוֹד נָאִם ה' א-לוֹקִים:	הבטחה להרי ישראל שחורפתם מכאן ואילך לא תישמע

נקודות לדין והתייחסות

מדוע הרי ישראל?

הנביא פונה אל ההרים, שכעת החלו להתרוקן מישראל. הרי ישראל מסמלים את ארץ ישראל, אולם מצבם הקשה מעיד גם על עם ישראל. הארץ החרבה היא כדמות מראה למצבו של העם. הארץ, השוממה מיושביה הישראלים, צריכה להכין את עצמה לקבלת עמה בחזרה. בנבואה מתואר לא רק מצב החורבן, אלא גם הלעג והשמחה לאיד של הגויים כלפי ישראל על חורבנם. (כדאי לציין עם התלמידים את מילות החורבן ואת מילות הלעג). שאלה למחשבה: מדוע המחריבים כל כך שמחים לאיד?

מהי משמעותה של ההתייחסות להרים כמורשה?

הכובשים סבורים כי מכאן ואילך הארץ היא ירושתם ושייכת להם - למוֹרְשָׁה הַיְּתֵה לָנוּ (ב); לְהִיּוֹתְכֶם מוֹרְשָׁה לְשִׁאֲרֵית הַגּוֹיִם (ג); אֲשֶׁר נָתַנוּ-אֶת-אֶרְצִי לָהֶם לְמוֹרְשָׁה (ה). אלא שהם אינם מעוניינים להפריח אותה או להקים אותה, אלא להחזיק בה ולשמוח בשממונה. ארץ אוכלת אדם בפסוק י"ג נלמד כי בעיני הגויים נתפסה הארץ כ"אֶכְלָת אָדָם אֶת וּמִשְׁפָּלָת גּוֹיִם הִי". טענה זו מתייחסת לחורבן ולמוות כמאפיינים של ארץ ישראל. איך נוצרו הדיבורים הרעים והשם הרע של הארץ?

רש"י:

(יג) אוכלת אדם את - לְמוֹדָה היא הארץ הזאת להשחית את יושביה: האמוריים כלו [מלשון כליון] בה והיהודים כלו בה.

רש"י מציין שני תקדימים היסטוריים בהם הושמדו (נשחתו כמעט כל) תושבי הארץ: התושבים האמוריים, הכנעניים, נהרגו בעת כיבוש הארץ על ידי בני ישראל וכן תושבי ממלכת יהודה נהרגו בחורבן בית ראשון בימי הנביא יחזקאל, כשהארץ הוחרבה בידי הבבלים. השמדת תושבי הארץ מלמדת את הגויים שהארץ היא "אוכלת אדם". מה שהגויים לא מבינים הוא שארץ ישראל היא ארץ של השראת שכינה – "אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דִּרֶשׁ אֶתָּה תִּמְיֹד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מִרְשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה" (דברים י"א, י"ב), ובגלל הקרבה לה' יש מחויבות גבוהה במיוחד להתנהגות ראויה, ואם יושבי הארץ (גויים או יהודים) לא עומדים במחויבות זו אזי הם ייענשו בחומרה.

בהקשר הרחב נציע להיזכר בסיפורם של המרגלים בספר במדבר, שהוציאו את דיבת הארץ ואמרו עליה "אֶרֶץ אֲכָלָת יוֹשְׁבֶיהָ" (במדבר יג, לב) ובעקבותיו נגזר לדורות הבאים החורבן והיציאה לגלות. עולה אם-כך מנבואה זו של יחזקאל, כי בימי הגאולה יפסק הדיבור הרע על הארץ ויתוקן משורשו חטא המרגלים - חטא התדמית הרעה של הארץ.

תפיסת הצדק והגמול

הנביא מדגיש את הצדק והסיבה למפנה: "יען", לכן".

הערה דידקטית: כדאי להסב את תשומת לב התלמידים למילים הללו בנבואה ולבקש מהם לנסות להסביר את מקומן.

הרב יגאל אריאל

הביטוי "יען" בא לקבוע מערכת מסודרת של סיבה ומסובב בעולם, שכר ועונש, מידה כנגד מידה. מול חטא ישראל עומדים ייסוריו וכלימתו בידי שונאיו. אותה מידה שחייבה בשעתה את גלותם של ישראל בגין חטאם, מחייבת כאן את עונשם של הגויים. הם התאמצו לרשת את ישראל, והקב"ה נוקם בהם בכל וישים את מאמצייהם לאל ויחזיר את ישראל אל אדמתם. (הרב יגאל אריאל, לב חדש, עמ' 270)

הנבואה מדגישה את הלעג והיחס המקומם של הגויים על הארץ כסיבה למהפך החיובי וכשורש הגאולה.

הערה דידקטית: התלמידים יכולים להוכיח זאת על ידי ציון המילים והביטויים בנבואה הקשורים לדברי הגויים.

ההבטחה על הרי ישראל

נעיין בפסוקים ח-יב:

ח וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לָבוֹא: ט כִּי הִנְנִי אֲלֵיכֶם וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם וְנַעֲבַדְתֶּם וְנִזְרַעְתֶּם: י וְהָרְבִיתִי עֲלֵיכֶם אָדָם כָּל-בֵּית יִשְׂרָאֵל כֹּלָּה וְנוֹשְׁבוּ הָעָרִים וְהַחֲרָבוֹת תִּבְנֶינָה: יא וְהָרְבִיתִי עֲלֵיכֶם אָדָם וּבְהֵמָה וָרֶבֶוּ וּפְרוּ וְהוֹשַׁבְתִּי אֶתְכֶם מִקְדְּמוֹתֵיכֶם וְהַטַּבְתִּי מֵרַשְׁתֵּיכֶם וְיָדַעְתֶּם כִּי-אֲנִי ה': יב וְהוֹלַכְתִּי- עֲלֵיכֶם אָדָם אֶת-עַמִּי יִשְׂרָאֵל וִירְשׁוּךָ וְהָיִיתָ לָהֶם לְנַחֲלָה וְלֹא-תוֹסֵף עוֹד לְשַׁכֵּלֶם:

הערה דידקטית: יש לפתוח בעיון בפשטות הכתובים ולבחון אילו הבטחות יש בכתוב (אפשר למיין למספר סוגים) ואיך הללו מתקנות את הדיבור הרע של הגויים על הארץ.

בין נבואת יחזקאל לימינו

ח וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לָבוֹא:

הכתוב בפסוק ח נתפס מימי התלמוד ואילך כסימן מובהק לימי הגאולה. נעיין בדברי התלמוד:

סנהדרין צח ע"א:

אמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר 'ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא' (יחזקאל לו, ח).

רש"י (שם):

"כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה, אז יתברר הקץ ואין לך קץ מגולה יותר."

להעמקה: הקשר בין פרי הארץ לגאולה

פירוש אברבנאל:

בעת גאולתי ענפכם תתנו ופריכם תשאו כימים הראשונים לפי שתהיה התבואה והטוב לעמו ישראל. כי הנה כאשר גלו מן הארץ נתקללו התבואות לפי שהיו מכוונות מההשגחה האלוקית, ולכן בשובם על אדמת הקדש ישובו התבואות לברכתם כיון שהם לעמו ישראל. כי אע"פ שהם עתה מועטים בגלות ולא יצטרכו לתבואות רבות הנה אז ירבו מאד.

הרב יגאל אריאל:

רבי אבא אומר הרבה יותר מסימן, הוא קבע שהתחדשות הארץ היא עצמה 'קץ מגולה'. פריחת הארץ, כוחה ותנובתה שחוזרים אחרי שנים רבות של חורבן, והכשרתה לשיבת העם הם שלב מרכזי בהופעת הגאולה. (הרב יגאל אריאל, לב חדש, עמ' 271)

תפיסת הקץ המגולה קובעת הלכות רבות בענייני הגאולה:

- א. הגאולה מתפתחת באמצעות אירועים ארציים רגילים. הגאולה אינה אירוע נסי חד פעמי, אלא התפתחות טבעית.
- ב. גאולת הארץ קודמת לגאולת העם.
- ג. הקץ המגולה מחזיר את הארץ אל המציאות הטבעית והעם שחדל לתפקד בגלות, ואיבד את השליטה על גורלו – חוזר אל תוך ההיסטוריה העולמית.
- ד. הגאולה החומרית קודמת לגאולה הרוחנית. (הרב יגאל אריאל, לב חדש, עמ' 280)

הערה דיזקטית: אין צורך להכביר במילים עד כמה הדברים נוגעים לימינו. המורה יכול לשאול את התלמידים שאלות כגון: איך הדברים נוגעים לימינו? לתנועה הציונית? כדאי לבקש מן התלמידים לסיכום היחידה להכין מצגת המראה את הרי ישראל במצבים שונים של

שממה ופריחה – להבהיר את 'אין לך קץ מגולה מזה'. נשמח להעלאת מצגות כאלו באתר.

בתמונה: ראשית ההתיישבות בגוש עציון. התמונה צולמה ב-1934, במסגרת סיור עתונאים. שימו לב לשלט מימין.

מתוך אתר ההנצחה והמורשת בכפר עציון.

